

T.B.M.M.
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
Grup Başkanlığı

Tarih : 2 Nisan 2026,
Sayı : 1809.

10/3988

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Doğu Karadeniz Bölgesinde yapılan çay üretimindeki sorunların araştırılması, bu kapsamda alınması gereken önlemlerin ve politikaların belirlenmesi amacıyla Anayasa'nın 98'inci ve TBMM İçtüzüğü'nün 104 ve 105'inci maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederiz. 01/04/2026

Uğur Bayraktutan
Artvin Milletvekili

İlhami Özen ANKARA
Teluğm

Sibel Suişmez
Trabzon Milletvekili

S. SUIŞMEZ

Vel: Ağbuba

A. K.

Aykut KAYA
Antalya Mv.

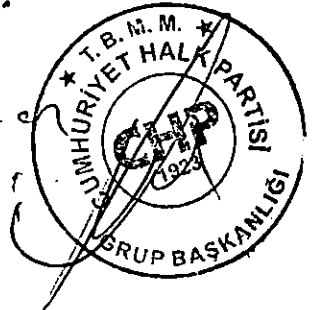
Balcan KİS
Mersin Mv.

Orhan Sınmaz
Antalya Mv.

Gökten ZEYBEK
İstanbul Mv.

Fehri Örtük
Kırklareli

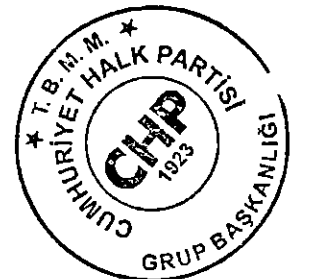
Gamze Akkus İlgezdi
İstanbul Mv

ÖZET GEREKÇE

Doğu Karadeniz Bölgesinde 205 bin üretici tarafından yapılan çay tarımı ile sanayisinde ve pazarlamasında ortaya çıkan sorunlar giderek ağırlaşmaktadır. Çaydan elde edilen gelir giderek azalmakta, bölge halkı çaydan umudunu kesmekte ve bölgeden metropollere doğru nüfus hareketi devam etmektedir.

Dünya çay üretiminde üst sıralarda yer alan ülkemizde; insanların doğduğu topraklardan göçmek zorunda kalmaması, çayın yeniden bölge halkının geçimini temin edebildiği duruma gelmesine bağlıdır. Bu nedenle çay tarımında, sanayisinde ve pazarlamasında ortaya çıkan sorunları araştırmak, izlenmesi gereken politikaları belirlemek ve çay ürününü yeniden halkın geçim kaynağı yapmak için Meclis Araştırma Komisyonu kurulması gerekmektedir.

GEREKÇE

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Giresun, Trabzon, Rize ve Artvin illerinde 791 bin dekar alanda 205 bin üretici tarafından çay tarımı yapılmaktadır. Rize Ticaret Borsası verilerine göre; %65'i Rize'de olmak üzere 2025 yılında 1 milyon 338 bin ton yaş çay rekoltesi gerçekleşmiştir. Çoğunluğu Rize'de bulunan fabrikalarda işlenen yaş çaydan geçen yıl 256 bin ton kuru çay üretilmiştir.

- Bölgede ÇAYKUR'a ait, biri paketleme olmak üzere, 47 adet faal çay fabrikası vardır.
- Bölgede özel sektöre ait 229 adet çay fabrikası kurulmuştur. Faal olan özel fabrika sayısı ise 144'tür.
- 2025 yılı yaş çay rekoltesi 1 milyon 338 bin tondur.
- Bunun 822 bin 700 tonu ÇAYKUR (%61,5), 515 bin 950 tonu özel sektör (%38,5) tarafından satın alınıp işlenmiştir.
- 2025 yılında kuru çay üretimi, 135 bin tonu ÇAYKUR, 121 bin tonu özel sektör olmak üzere toplam 256 bin ton olmuştur.

Yaş çayın müstahsile getirisi yaklaşık 34 milyar TL'dir. Çay sektörünün bölge ekonomisine; işleme, depolama, paketleme, pazarlama dahil olmak üzere toplam 150 milyar TL'lik katkısı bulunmaktadır. Bölgede yaşayan yaklaşık 205 bin ailenin fertleri; geçimini, çay tarımı yaparak, çay işletmelerinde çalışarak ya da bu işletmelerden emekli olarak aldıkları emekli maaşları ile temin etmektedir. Bölgede çay dışında **sanayi** hemen hemen yoktur; yılların ihmali ile **balıkçılık** bitme noktasına gelmiştir, bugüne kadar gerekli politikalar geliştirilmediğinden ve alt yapı yatırımları yapılmadığından turizm, bölge insanı için geçim kaynağı olmaktan uzaktır. Kivi, likapa, portakal, mandalina ve mısır gibi ürünlerin çayın yerine ikame edilmesi ise söz konusu değildir.

Çay işleme, 1984 yılına kadar devlet tekelinde yapılmaktaydı. Neoliberal rüzgârların estiği Özallı yıllarda çıkarılan 4 Aralık 1984 tarih ve 3092 sayılı Çay Kanunu ile çay sektörü özel girişimcilere serbest hale getirilmiştir. Böylece gerçek ve tüzel kişilere, üreticilerden yaş çay yaprağı satın alabilme, çay işleme ve çay paketleme fabrikaları kurma imkânı tanınmıştır. Ancak çay tarım alanlarının belirlenmesi Bakanlar Kurulunun yetkisine bırakılmıştır. Bakanlar kurulunun belirlediği alanlar dışında çay tarımı yasaklanmış, çay tarım alanlarına giren yörelerde çay bahçesi kuracakların önceden ruhsat almaları zorunlu hale getirilmiştir.

1984 yılı çay üreticileri için bir kırılmaya yol açmıştır. Çünkü, "serbest piyasa" adı altında üreticilerin emeğinin sömürülmesinin başladığı tarihtir 1984. O tarihe kadar çay üretiminden elde ettiği gelirle geçimini temin edebilen, çocuklarını okutabilen, ihtiyaçlarını karşılayabilen üreticilerin sorunları

baş göstermeye, çaydan elde edilen gelir azalmaya, giderek insanlar bölgede barınamaz duruma gelmeye başladı.

Üreticiden doğrudan yaş çay alan özel sektörü bağlayan hiçbir kural yoktur; yaş çayı istediği fiyatta almakta ve istediği zaman ödeme yapmaktadır. Elbette ülkedeki ticaret ile ilgili mevzuat çay ticaretinde de geçerlidir. Ancak; örgütlü olmayan çay müstahsili çay işletmecileri karşısında zayıf ve çaresizdir. "Yaş çay" denilen taze yapraktır; zamanında hasat edilmesi ve yine zamanında satılması gereklidir. ÇAYKUR, kota ve kontenjan koyarak yaş çayı almayınca üretici, özel sektörün istediği şartlarda çayını satmak zorunda bırakılmaktadır. Yaş çayın fiyatını özel sektör belirlemekte, ödemeyi nasıl ve ne zaman yapacağına yine firmalar karar vermektedir. Üreticinin eli kolu bağlıdır ve hiçbir söz hakkı yoktur. Bu nedenle üreticinin geliri düşmekte ve mağduriyetine neden olunmaktadır.

Hiç kuşku yok ki çay müstahsilinin tek sorunu, ürününü ucuza alan ve ödemeleri zamanında yapmayan özel sektör değildir. Çay bahçeleri miras yoluyla bölünmüş, defter (ruhsat) başına ortalama 2-5 dekar çay bahçesi kalmıştır ve bu da bir ailenin geçimine yetmemektedir.

Öte yandan, yıllarca kimyasal gübre kullanıldığı için yapısı bozulan toprak verimsiz hale gelmiştir. Gübre atılmaması durumunda ise %50'den daha fazla verim ortaya çıkmaktadır. 2021 yılında 2.500-3.000 TL/ton olan gübre fiyatları bu yıl (2026) 25.000-30.000 TL'lere ulaşmıştır. İthal gübre ise sezon yaklaştıkça daha da yükselmektedir. Yüksek gübre fiyatları çay üreticisini bahçesine gübre atamaz duruma getirmiştir. Gübre fiyatlarına verilen destek ise dekar başına sadece 310 TL'dir.

Türkiye'de çaycılığın önemli bir sorunu da ithalat lobisidir. "Türkiye'de çay pahalıya mal olmakta, ayrıca Güneydoğu Asya çayına göre bizim çayımız kalitesizdir, o nedenle çay tarımına son vermek gerekir, çayın tamamını ithal edersek çok daha kârlı oluruz" gerekçesini dillendiren ithalat lobisine ilave olarak bir önceki Tarım ve Orman Bakanı'nın, "Paramız var ki ithalat yapıyoruz" sözü, ülkemizde tarıma ve üretime bakışın sakatlığını yansıtmaktadır. Elbette bu söylenenlerin hiçbir gerçekliği yoktur. Doğu Karadeniz'de çay tarımı yapılmaz ise; bölgede yaşayan 1 milyon 300 bin insanın büyük çoğunluğu göç etmek zorunda kalır. Bu durumun iktisadi ve sosyal maliyeti çok daha yüksektir.

Çay tarımının sorunları, çay sanayiinin sorunları ve pazarlama sorunları şeklinde üç ana kategoride irdelenmelidir. Bu sorunlar çözülmediği için bölge halkı geleceğe güvenle bakamamakta, giderek çaydan umudunu kesmektedir. Çaydan umudun kesilmesi, bölgeden batıya doğru göçü devam ettirmektedir. Rize il nüfusu 2000 yılında 365.938 iken, 2010 yılında 319.637'ye düşmüştür. Türkiye

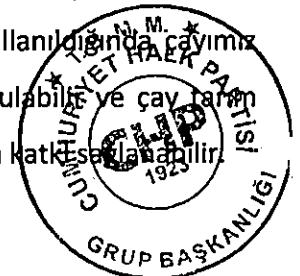
göre Şubat 2026 itibarıyla nüfus 348.489'dur. Rize'de doğan çocuklar, geleceklerini batıdaki metropollerde veya yurtdışında aramaktadır. Çay bölgesindeki Artvin'in Arhavi ve Hopa ilçeleri ile Trabzon'un Of, Sürmene, Araklı ilçeleri ve Giresun'un Tirebolu ilçesindeki nüfus hareketi de çay bölgesinden batıya doğru göçün varlığını ortaya koymaktadır.

Dünyada çay ekim alanları ve kuru çay üretimi giderek artarken, Türkiye'deki çay ekim alanlarına sınırlama getirilmektedir. Devlet, çay üretimini düşürme yönünde bir politika izlemektedir. Şu an dünyada kuru çay üretimi 6,5-7 milyon ton'dur. Tüketim giderek artma eğiliminde olduğu için kuru çay üretimi de artmaktadır. Yaklaşık 70 milyar dolarlık (USD) Dünya çay piyasasında müthiş bir rekabet vardır. Türkiye aynı zamanda 300 bin ton/yıl tüketimi ile dünyada ilk sıralarda olan bir kuru çay pazarıdır. Bu durum yabancı şirketlerin iştahını kabartmakta ve Türkiye'ye değişik kanallardan çay tarımından vazgeçmesi telkinleri yapılmaktadır.

Öte yandan, çay tarımında yaklaşık 40 yıldır (25 azot, 5 Fosfor ve 10 potasyum) formüllü kimyasal gübre kullanılmaktadır. Bu gübre, uzun vadede toprağın özelliğini yitirmesine neden olurken, yağmur suları ile içme sularına ve diğer bitkilere de etki ederek hem insan sağlığını hem de doğal yapıyı olumsuz yönde etkilemektedir. Artık Doğu Karadeniz toprağı bırakın yeni bir ürün, geleneksel ürünler (fasulye, domates, biber, patlıcan, salatalık...) için bile elverişli değildir. 2007 yılından itibaren ÇAYKUR'un öncülüğünde 378 dekar alanda organik tarıma başlanmış, kimyasal gübre lobisinin engellemesi ve % 20 ürün kaybına yol açtığından üreticinin isteksizliği nedeniyle 19 yılda 40 bin dekara dahi ulaşamamıştır. Devletin organik çay tarımına desteği yetersizdir. ÇAYKUR'un organik çay üretimden tümüyle vazgeçme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Bugün Türkiye 240-300 bin ton/yıl kuru çay üretmektedir ve bunun tamamı iç piyasada tüketilmektedir. Yılda yaklaşık 50 bin ton kuru çay da, çoğu kaçak yollarla olmak üzere, yurt dışından gelmektedir. Resmi yollardan Gümrük Vergisi ödenerek ülkeye getirilen 20 bin ton dolayında yabancı çayın haricinde 30 bin ton kadar menşei belirsiz kaçak çay yurda sokulmaktadır. Çay kaçakçılığı hem ÇAYKUR'a hem özel sektöre hem bölge insanına ekonomik yönden ciddi kayıplar yaşatmakta, halk sağlığını da tehdit etmektedir.

Türkiye, dünyada organik çay üretme imkanı olan nadir ülkelerdendir. İklim şartlarından dolayı Türkiye'de çay bahçelerinde böceklenme olmamaktadır. Hindistan, Seylan, Çin, Kenya gibi dünya çay piyasasını doyuran ülkelerin tamamındaki çay bahçelerinde böcek öldürücü ilaçlar (insektisit) kullanıldığından bu ülkelerin organik çay yapma imkanı bulunmamaktadır. Türkiye'de kimyasal gübre terk edildiğinde, ilaç vb. kimyasallar kullanılmayıp organik gübre kullanıldığında, çayımız tümüyle organiğe dönüştürülebilir, dünya çay piyasasında kendisine yer bulabilir ve çay tarım alanları artırılarak bölgenin refahı yükseltilebilir, ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlanabilir.

Organiğe geçiŖle ayrıca, Doğu Karadeniz'in toprağı tekrar eski niteliklerine kavuŖacak ve bu Ŗekilde, diğer tarımsal ürünler için de uygun hale gelecektir.

ÇAYKUR'un 2017 yılında kurulan Türkiye Varlık fonuna aktarılması, Varlık Fonundaki kuruluşların yurt dışından alınan kredilere karşılık teminat olarak gösterildiğine yönelik haberler bölge halkını tedirgin etmekte ve ÇAYKUR'un özelleŖtirileceęine dair endiŖeleri artırmaktadır. ÇAYKUR, bölge insanı için bir sigorta durumundadır. ÇAYKUR'un özelleŖmesi halinde bölge halkı tümüyle, 1984 yılından bu yana hiç iyi sınav vermemiŖ olan özel Ŗirketlerin insafına terk edilmiŖ olacaktır. Bu durumda, bölgeden batıdaki metropollere hızla nüfus kayması yaŖanacak, hem sosyal hem de daha ağır ekonomik maliyetler ortaya çıkacaktır.

Hiç kuŖku yok ki, Doğu Karadeniz'de çok önemli bir turizm potansiyeli vardır. Ne var ki, son yıllarda, bölgenin en önemli zenginliği olan dereler ve yaylalar, HES'ler, taŖ ocakları ve vahŖi madencilik faaliyetleri nedeniyle tehdit altındadır. Birçok uzman kuruluşun raporuna göre, tamamı bitirildiğinde Türkiye'nin enerji tüketiminin % 1,5'ünü bile karşılamayacak olan HES inŖaatları dereleri kurutmakta, bölgenin doğal yapısını tahrip etmektedir.

Görüldüęü gibi baŖta Rize olmak üzere Doğu Karadeniz Bölgesi'nde; insanların geçimini sağlayabileceği, insanları bölgede tutabilecek çay tarımı ve turizmden başka alternatif yoktur.

Bütün bu gerekçelerle TBMM'de bir AraŖtırma Komisyonu kurulup, Doğu Karadeniz Bölgesindeki çay üreticilerinin sorunlarının araŖtırılması ve bu kapsamda alınması gereken önlemlerin belirlenmesi zorunluluğu vardır.

